

Covenant & Conversation

Jonathan Sacks
THE RABBI SACKS LEGACY

MANEVİYAT ÜZERİNE ETÜTLER

RABI LORD JONATHAN SACKS'IN ÖĞRETİ VE YAZILARINDAN

Covenant & Conversation yazılarına sağladıkları ve Harry (Chaim) Schimmel'in anısına adanan cömert sponsorlukları için Schimmel Ailesi'ne teşekkürlerimizle. "R. Chaim Schimmel'in Tora'sını, onunla ilk karşılaştığım zamandan beri severim. Sadece yüzeysel gerçeğe değil, altta yatan daha derin gerçeğe olan bağlantısıyla da ilgilenmeye gayret eder. 60 yıldır kendisine eşlik eden olağanüstü eşi Anna'yla birlikte, aile, cemaat ve Tora sevgisine adanmış bir yaşam inşa ettiler. Ortaya koydukları örnek yaşamla beni fazlasıyla etkilemiş müstesna bir çift." – Rabi Sacks

Vayhi:

Geleceği Öngörmemek Üzerine

Yaakov ölüm döşeğindeydi. Çocuklarını getirtti. Ölmeden önce onları mübarek kılmak istiyordu. Ama metin, tuhaf bir yarı-tekrarla başlamaktadır:

Toplanın ve sizlere, tarih boyunca başınıza gelecekleri anlatayım. Bir araya gelin ve dinleyin, Yaakov'un oğulları. Babanız Yisrael'i dinleyin. (Bereşit 49:1-2)

Bu sanki aynı şeyin, bir fark haricinde, iki kez söylenmesi gibi görünmektedir. İlk cümlede, "tarih boyunca (tam çeviriyle "günlerin sonunda") başımıza gelecekler"den bahis vardır. Bu ifade ikinci cümlede eksiktir.

Raşi, Talmud'un¹ izinde giderek, "Yaakov, gelecekte neler olacağını açıklamak istemişti, ama Tanrısal Mevcudiyet onun yanından ayrıldı" demektedir. Yaakov, geleceği öngörmeye çalışmış, ama sonunda bunu başaramadığını keşfetmiştir.

Bu hiç de önemsiz bir detay değildir. Yahudi maneviyatının temel bir özelliğidir. İnsanlar söz konusu olduğunda geleceği önceden bildirmenin mümkün olmadığını biliriz. Biz, yaptığımız seçimlerle geleceği *oluştururuz*. Senaryo henüz yazılmış değildir. Gelecek tamamen açıktır.

Bu, antik Yisrael ile antik Yunan arasındaki en büyük farklardan biriydi. Yunanlar *moira*, yani kadere, hatta *ananke*, yani değişmez, kör kadere inanırlardı. Delfi kâhini, Laius'a, kendisini öldürecek bir oğlu olacağını söylediği zaman, Laius

bunun olmamasını temin etmek üzere her türlü tedbiri almıştı. Çocuk doğduğu zaman Laius onu ayaklarından çivilerle bir kayaya çakarak onu ölüme terk etmişti. Oradan geçen bir çoban çocuğu bulup kurtarmış ve çocuk daha sonra Korint kral ve kraliçesi tarafından büyütülmüştü. Ayakları kalıcı bir şekil kaybına uğramış olduğundan, bu çocuk Oedipus ("şiş ayaklı") adıyla bilinmeye başlamıştı.

Hikâyenin geri kalanı iyi bilinir. Kâhinin önceden bildirdiği her şey gerçekleşmiş ve onu bertaraf etmeye yönelik her eylem, fiilen onun gerçekleşmesine yardımcı olmuştur. Kâhin bir kere konuştuğundan ve kader mühürlendikten sonra, onu bertaraf etme amaçlı tüm girişimler beyhudedir. Bu fikirler kümesi, Yunanların uygarlığa yaptığı büyük katkılardan birinin kalbinde yatar: *trajedi*.

Ne ilginçtir ki, Yahudiler için acılarıyla geçen asırlar göz önüne alındığında, Tanah İbranicesinde trajediye denk gelen hiçbir sözcük yoktur. *Ason* sözcüğü, "aksilik, felaket, facia" demektir, ama klasik anlamda trajedi anlamına gelmez. Trajedi, bir karakter kusuru nedeniyle veya üstün bir kuvvetle –örneğin kader – çatışma sonucunda çöküş veya yıkım yaşamaya mahkûm bir kahramanı konu eden, kederli bir sonuca sahip bir dramdır. Yahudilikte bunun için hiçbir sözcük yoktur, çünkü biz, kör, kaçınılmaz ve önlenemez bir şey olarak kadere inanmayız. Özgürüz. Seçebiliriz. Isaac Bashevis

¹ Raşi'nin Bereşit 49:1 açıklaması, Pesahim 56a; Bereşit Raba 99:5.

Singer'in nükteli bir şekilde söylediği gibi "Özgür olmak *zorundayız*; başka seçeneğimiz yok!"²

Bunun, bazı cemaatlerde Roş Aşana ve Yom Kipur'da söylenen *Untane Tokef* duasından daha güçlü vurgulandığı örnekler pek enderdir. Bu duada, "Kim yaşayacak ve kim ölecek... Roş Aşana'da yazılır ve Yom Kipur'da mühürlenir" sözleri söylendikten sonra bile, "ama *teşuva*, dua ve *tsedaka*, *olumsuz hüküm bertaraf eder*" ifadesi yer alır. *Teşuva* yaptığımızı ve artık değiştiğimizi göstermek suretiyle temyize götüremeyeceğimiz hiçbir hüküm, hafifletemeyeceğimiz hiçbir ceza yoktur.

Tanah'ta bunun klasik bir örneği yer alır.

O günlerde [Yeuda kralı] Hizkiyau hastalandı ve ölmek üzereydi. Peygamber Yeşayau ben Amots ona gelerek "Şöyle diyor *A-Şem*" dedi ona: "Ailene vasiyette bulun, çünkü öleceksin ve iyileşmeyeceksin." Hizkiyau yüzünü duvara döndü ve *A-Şem*'e şöyle dua etti: "Lütfen *A-Şem*, lütfen Senin önünde hakikatle ve kalp bütünlüğüyle yürüdüğümü ve Senin gözlerinde iyi olanı yaptığımı hatırla." Ve Hizkiyau uzun uzun ağladı. Yeşayau henüz iç avludan ayrılmamıştı; ve *A-Şem*'in şu Sözü ona geldi: "Git ve halkımın hükümdarı Hizkiyau'ya söyle: Şöyle dedi atan David'in Tanrısı *A-Şem*: Duamı dinledim, gözyaşını gördüm. İşte seni iyileştiriyorum." (Melahim II 20:1-5; Yeşayau 38:1-5)

Peygamber Yeşayau, Kral Hizkiyau'ya iyileşmeyeceğini söylemişti; ama Hizkiyau iyileşmiştir. Üstelik bu olayın sonrasında on beş yıl daha yaşamıştır. Tanrı onun duasını dinlemiş ve ona yürütmeyi durdurma kararı bahşetmiştir. Buradan Talmud şu sonuca varır: "Boynuna keskin bir kılıç dayanmışsa bile, kendini duadan alıkoymamalıdır."³ Biz iyi bir kader için dua ederiz, ama kendimizi kaderciliğe teslim etmeyiz.

Dolayısıyla, kehanetle öngörü arasında temel bir fark vardır. *Eğer bir öngörü gerçekleşirse, başarılı olmuştur. Eğer bir kehanet gerçekleşirse, başarısız olmuştur.* Bir peygamber yalnızca öngöründe değil, aynı zamanda uyarıda da bulunur. Yalnızca "Bu olacak" demez; bunun yerine "Eğer değişmezsen bu

olacak" der. Peygamber, kaderin kaçınılmazlığına değil, insanın karar özgürlüğüne hitap eder.

Bir keresinde büyük İslam akademisyeni Bernard Lewis'in de katıldığı bir toplantıda yer almıştım. Orada kendisine Amerika'nın dış siyasetindeki belirli bir müdahale politikasının nasıl sonuçlanacağı hakkında bir öngöründe bulunması istenmişti. Lewis harikulade bir cevap verdi: "Ben bir tarihçiyim; dolayısıyla yalnızca geçmiş hakkında öngörülerde bulunabilirim. Dahası, ben emekli bir tarihçiyim; dolayısıyla benim geçmişim bile geçmişte kaldı." Bu son derece Yahudice bir cevaptı.

Yirmi birinci yüzyılda makro ve mikro düzeylerde çok şey biliyoruz. Gözlerimizi kaldırıyor ve her biri yüz milyar yıldız içeren yüz milyar galaksi görüyoruz. Aşağıya bakıyor ve her biri, yazıya geçirildiği takdirde beş bin kitaplık bir kütüphaneyi doldurmaya yetecek bir miktar olan 3,1 milyar harf uzunluğundaki insan genomunun çifte kopyasını içeren yüz trilyon hücreli bir insan bedeni görüyoruz. Ama hâlâ geriye, bilmediğimiz ve asla bilemeyeceğimiz bir şey kalmaktadır: yarının ne getireceği. Geçmiş, der L. P. Hartley, yabancı bir ülkedir. Ama gelecek, henüz keşfedilmemiş bir diyardır. Ön tahminlerin bu kadar sıklıkla başarısız olmasının sebebi budur.

Doğa ile *insan* doğası arasındaki temel fark buradadır. Henüz antik Mezopotamyalılar dahi gezegenlerin hareketi hakkında hatasız öngörülerde bulunabiliyorlardı, ama biz bugün bile, beyin taramalarına ve sinirbilimine rağmen, hâlâ insanların ne yapacaklarını önceden tahmin etme kabiliyetine sahip değiliz. İnsanlar birçok kez bizi şaşkınlığa uğratırlar.

Bunun sebebi, özgür olmamızdır. Tercihlerde bulunur, hatalar yapar, öğrenir, değişir, gelişiriz. Okulunda başarısız olan biri, gider bir Nobel Ödülü kazanır. Geçmişte bizi hayal kırıklığına uğratmış bir lider, bir kriz anında birden bire inanılmaz bir cesaret ve bilgelik koyar ortaya. Hırslı bir iş adamının kafasına insanın fani olduğu dank eder ve hayatının geri kalanını fakirlere yardıma adamaya karar verir. Karşılaştığım en başarılı insanlardan bazıları okulda öğretmenleri tarafından gözden çıkarılmış ve kendilerinden hiçbir zaman bir şey çıkmayacağı söylenmiş kişilerdi. Biz sürekli olarak ön tahminleri boşa çıkarırız. Bu, bilimin henüz açıklayamadığı ve belki de asla açıklayamayacağı bir şeydir. Bazıları özgürlüğün bir yanılsama olduğuna inanır. Ama değildir. Bizi insan yapan niteliktir.

² Bu söz hafifçe farklı şekillerde de kullanılmıştır. Örneğin "Özgür iradeye inanmak zorundayız. Başka seçeneğimiz yok" sözü, L. Tiger'a atfedilir (Optimism: The Biology of Hope [İyimserlik: Ümidin Biyolojisi] (New York: Simon & Shuster, 1979).

³ Berahot 10a.

Özgürüz, çünkü basit birer nesneden ibaret değiliz. Bizler özneyiz. Yalnızca fiziksel olaylara değil, o olayları algılayış şeklimize de cevap veririz. Sadece beynimiz değil, aynı zamanda aklımız da vardır. Sırf duygularımız değil, düşüncelerimiz de vardır. Tepki veririz, ama tepki vermemeyi de seçebiliriz. Bizde, maddi, fiziksel sebep ve sonuç ilişkilerine indirgenemeyecek bir şeyler vardır.

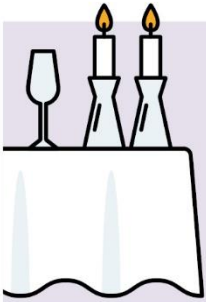
Atalarımızın bu konuda söyledikleri, doğruluk ve derinliğini korumaktadır. Biz özgürüz, çünkü Tanrı özgürdür ve bizi de Kendi suretinde yapmıştır. Tanrı'nın, Moşe Yanan Çalılık'ta O'na İsmi sorduğu zaman söylemiş olduğu üç sözcükle kastedilen budur. *E-ye aşer E-ye* diye cevap vermişti Tanrı. Bu sözler genellikle "neysem oyum" şeklinde çevrilir. Ama gerçek anlamı "Kim ve nasıl olmayı seçeceksem o olacağım" şeklindedir. Ben özgürlük Tanrı'sıyım. Öngörülemez. Dikkat edin; Tanrı bunu, Moşe'nin bir halkı kölelikten özgürlüğe çıkarma görevinin daha en başında söylemektedir. Tanrı, Bene Yisrael'in, özgürlüğün gücünün canlı birer şahidi haline gelmelerini istemiştir.

Geleceğin yazılı olduğuna inanmayın. Değildir. Değiştiremeyeceğimiz hiçbir kader, boşa çıkaramayacağımız hiçbir öngörü yoktur. Başarısız olmamız önceden kararlaştırılmış bir kader değildir; tıpkı başarılı olmamızın önceden kararlaştırılmış bir

kader olmaması gibi. Biz geleceği öngörmeyiz, çünkü geleceği biz yaparız – tercihlerimizle, irade gücümüzle, sebatımızla ve hayatta kalma kararlılığımızla.

Bunun kanıtı, Yahudi halkının ta kendisidir. Yisrael'e yönelik ilk Tanah-dışı atıf, II. Ramses'in halefi Paro IV. Merneptah tarafından MÖ 1225 yılı civarında yazdırılmış Merneptah steli üzerine kazılıdır. "Yisrael tahrip edildi; artık tohumları/soyu yok onun" diye yazar orada. Kısacası bu bir ölüm ilanıydı. Yahudi halkı, düşmanları tarafından birçok kez silinmiş ve imha edilmiş gibi görülmüştür; ama işte, neredeyse dört bin yıldır, hâlâ genç ve güçlü kalmıştır.

İşte, Yaakov çocuklarına gelecekte başlarına ne geleceğini söylemek istediğinde Tanrısal Ruh'un ondan esirgenmesinin sebebi budur. Çocuklarımız bizi şaşırtmaya devam etmektedir; tıpkı bizim de başkalarını şaşırtmaya devam ettiğimiz gibi. Biz, Tanrı'nın suretinde yaratılmış varlıklar olarak, özgürüz. Tanrı'nın bereketiyle desteklenmiş halde, herhangi bir kişinin – hatta kendimizin bile – öngördüğünden çok daha büyük hale gelebiliriz.

Şabat Sofrasında

1. Geleceği bilmek ister miydiniz? Neden?
2. Geleceği bilmemek özgür olmamızı nasıl temin eder?
3. Geleceğin sizin için nasıl olacağını düşünüyorsunuz ve bunu gerçekleştirmek için ne gibi gayretler ortaya koyabilirsiniz?

• Bu sorular, Rabi Sacks'ın bu haftaki Covenant & Conversation yazısının **Family Edition** versiyonundan alınmıştır. Nesilleri birbirine bağlayan, interaktif bir öğrenim için bu versiyonun bütününe şu bağlantıdan ulaşabilirsiniz: <https://www.rabbisacks.org/covenant-conversation-family-edition/vayechi/on-not-predicting-the-future>

Family Edition şimdi Türkçe!